

2005

Jg 19-2

d'n Myerlese Koerier

Uitgave van de leden van de heemkundekring Mierlo

19^e jaargang nr. 2

28 november 2005

Redactie:

Frans Damen
Marieke van den Konijnenberg
Carin Jansen
Rinie Weijts

Redactieadres:

Mevr. A. Berkers-Romonesco
Burgemeester van Lokvenstraat 135
5731 LT MIERLO
tel.: 0492-664118

INHOUDSOPGAVE

Van de voorzitter	3
Toon de geitenboer	5
Uit Leo's Archief	16
Enkele correcties op 'Mierlo van oorsprong tot heden'.	26

VAN DE VOORZITTER

Ongeveer tegelijk met het verschijnen van de laatste Koerier vond er een mutatie plaats in het bestuur van onze vereniging. In het najaar van 2004 deelde Riet Glaudemans-Verbruggen ons mede dat zij had besloten om bij de jaarvergadering, voorjaar 2005, het bestuur te verlaten. Door positieve privé-omstandigheden was het voor haar niet mogelijk om het werk in het bestuur voort te zetten. Met groot enthousiasme en accuratesse heeft zij sinds 2002 gewerkt aan het welzijn van onze vereniging. Als bestuur vonden wij het jammer afscheid van haar te moeten nemen. Graag bedank ik Riet voor al het werk en wens haar samen met Hans veel goeds in de toekomst.

Gelukkig hebben wij Marlies van Onzen-Neervens bereid gevonden om haar plaats in het bestuur over te nemen. Marlies in Mierlo geboren en getogen en die haar dorp door-en-door kent zit al weer een ruime tijd en naar ieders tevredenheid in het bestuur. Vanaf deze plaats (wel wat laat) heten wij haar van harte welkom en wensen haar veel succes.

Onze vereniging nam deel aan de jaarlijkse verenigingenmarkt. Een groot aantal vrijwilligers heeft onze vereniging tijdens de markt vertegenwoordigd. Naast het oude raadhuis was een 'heuse bioscoop' gebouwd. Hierin werd doorlopend een diavoorstelling van oud Mierlo en haar bewoners vertoond. Hiervoor was veel belangstelling en een grote waardering. In de oude secretariskamer van het raadhuis was doorlopend de gelegenheid om onze voorouders digitaal op te zoeken. Met behulp van een genealogisch programma was het mogelijk diversen generaties terug te gaan. Bovendien kon men ook het kadastraal erfgoed op sporen. De belangstelling was hier erg groot en een half uurtje wachten was voor vele geen probleem.

Buiten was een archeologisch onderzoeksterrein nagebootst. In een grote zandbak kon de jeugd zelf opgravingen doen. De bij elkaar gevonden scherven moesten worden opgepoetst en gelijmd tot dat er hele potten verschenen. Met behulp van een metaaldetector konden echte munten worden gezocht en verzameld.

Bovenstaande en de uitleg aan de hand van het vele demonstratiema-

teriaal zoals oude kaarten, hoogtemaquette plus de bekende maquette van het Mierlose kasteel en de vele mondelinge informatie deden vele bezoekers en 'bezoekertjes' met een groter historisch besef huiswaarts keren.

De grote diversiteit van onderwerpen en de betrokkenheid van de Mierlose gemeenschap heeft de organisatie van de verenigingenmarkt doen besluiten om:

De Heemkunde Kring Myerle de 1^e prijs te verstrekken.

Hen te erkennen en te waarderen als de vereniging die zich op de meest originele wijze presenteerde.

Deze erkenning en waardering van onze vereniging ging samen met een geldbedrag van € 300,— dat bij onze penningmeester erg welkom was. Bravo, dames en heren vrijwilligers, goed gewerkt en hartelijk bedankt voor jullie spontane inzet.

Rinie

TOON DE GEITENBOER (ALIAS TOON TIELEMANS)

Op 23 februari 1859 werd op de Klef te Milheeze geboren Anthonius Tielemans. Toon, zoals zijn roepnaam luidde, was de oudste zoon van Martinus (Tien) Tielemans en Catharina Geeven. Het gezin van Tien Tielemans bestond uit 4 zonen en een dochter. Als dagarbeider moest Tien de kost verdienen voor zijn echtgenote en vijf kinderen. Toon werd als oudste zoon beslist niet in de watten gelegd. Het harde bestaan van een arbeider in de 'Millesse contreien' bood hiervoor geen gelegenheid. Zodra de kinderen konden lopen en begrijpen, werden zij al met boodschappen doen belast. Kleine werkjes in en rond huis waren voor hen gereserveerd. In de winterdagen werd van 'Tòntjes' verlangd dat hij dagelijks de 'brand' binnen haalde. Hiermee werd bedoeld dat hij moest zorgen dat het vuur bleef branden. Het verzamelen van takken en maken van 'mutsert' (takkenbossen) en het hakken van hout, waren zijn werkzaamheden. In de zomermaanden moest er in de tuin gewerkt worden. Spitten, schoffelen, harken, oogsten, enz. Bovendien had Toon de zorg over een aantal kippen, konijnen en geiten. Toon was een natuur mens in hart en nieren. In zijn schaarse vrije tijd ging hij alleen of met zijn vriendjes de bossen in. Eindeloos kon hij genieten bij het aanschouwen van een konijn, vogel, hermelijn

Toon als imker bij de bijenkorven

of ander gedierte. Kort bij en in de natuur levend ging Toon ook wel eens jagen of stropen.

Volgens de aktes uit de burgerlijke stand was Toon fabrieksarbeider. Dit moeten we een beetje beoordelen als 'op papier'. In werkelijkheid had hij twaalf ambachten en (gelukkig geen) 13 ongelukken. Toon deed van alles om aan de kost te komen, hij was o.a.'n klein keuterboertje, metaalarbeider, imker, handelaar, geitenfokker, klusjesman, maar bovenal een goed man en huisvader.

Op 26 mei 1878 was Toon, 19 jaren oud, samen met zijn vriend Hendrik Verhees uit geweest. Samen hadden zij iets te vieren en hadden ze de meeste pret. Het was al laat en ze hadden genoeg gedronken. De twee vrienden besloten echter om in de herberg van Piet van der Putten in Mierlo nog één biertje te gaan drinken. Bij de herberg aangekomen bonsden ze hard op de herbergdeur. Omdat de herbergier niet meteen de deur opende begonnen ze luid te roepen dat Van der Putten de deur moest openen. Hierbij moest hij wel opschieten want de twee hadden een verschrikkelijke dorst. De veldwachter die bij toeval passeerde sprak hen aan en bekeurde de beide 'drinkebroers' voor het plegen van burengerucht. Op 11 juli 1878 moesten beide mannen voor het kantongerecht te Helmond verschijnen en werden door de rechter veroordeeld tot het betalen van een geldboete van f.5,50 plus de kosten van het rechtsgeding. De boete moest betaald worden van het geld dat Toon met hard werken her en der verdiend had.

Op 3 juli 1879 liep Toon, inmiddels 20 jaren oud, 's nachts om 5.30 uur (half zes in de morgen) over een perceel grond in eigendom van de gemeente Mierlo. De gemeente had deze jacht verpacht aan de heer C. Carp. Het jachtseizoen was afgelopen. Toon had zich voorgenomen om 's morgens voor dag en dauw een haas, fazant of konijntje te vangen. Hij had bij zich een enkelloops en geladen jachtgeweer. Al voor dat Toon in de gelegenheid was om een stukje 'wildbraad' te schieten werd hij door de onbezoldigde rijksveldwachter L.de Koning aangehouden en geverbaliseerd. Op 25 september werd Toon in Helmond voor het gerecht gedaagd. Na hoor en wederhoor werd hij veroordeeld tot een boete van twee maal f 10,— . Eenmaal voor het jagen buiten het seizoen en eenmaal voor het niet hebben van een vergunning om

te lopen over andermans grond. Tot overmaat van ramp werd hierbij ook zijn jachtgeweer in beslag genomen. De waarde hiervan was f 7,— en kwamen ten gunste van 's Rijks schatkist. Als hij binnen 2 maanden niet had betaald moest hij 2 dagen de cel in. Het is niet bekend of Toon betaald heeft of dat hij ter genoegdoening is gaan zitten.

Circa 1880 leerde hij Elisabeth Mercx (Betje) kennen. Betje werd op 1 februari 1861 te Mierlo geboren. Op 24 april 1882 trad hij te Mierlo met haar in het huwelijk. Bij het kerkelijke huwelijk waren behalve de wederzijdse familieleden ook de getuigen Joannes Slegers en Joanne van de Mortel aanwezig. Waarschijnlijk is het prille bruidspaar direct op het Goor te Mierlo-Hout gaan wonen. Het huis dat zij betrokken was ruim maar voor onze begrippen zeker niet comfortabel. De bui-

Het stulpje van Toon en Betje

tenmuren bestonden uit tenenvlechtwerk. Aan beide zijde waren de wanden met leem bestreken. De deuren (tochtschotten) hingen aan lederen bandjes in de deuropeningen. De kleine raamvensters lieten weinig licht door. In het midden van de woning lag over de lengte van de woning een lange kromme boomstam die dienst deed in de dakconstructie. Deze balk lag zo laag dat zeker de grote volwasse-

nen telkens moesten bukken. De schoonmoeder van Toon, Catharina Mercx-Geeven geb. te Mierlo 02-12-1816, was al ruime tijd weduwe en woonde bij het pas getrouwde stel in.

Twaalf jaren later op 19 maart 1891 had Toon weer dorst. Hij was na sluitingstijd nog aanwezig in de herberg van Piet van Berlo. Bij sluitingstijd om 22.00 uur had hij het pand al moeten verlaten. Samen met zijn vrienden had hij veel pret en het stel had nog geen zin om huiswaarts te keren. Om 22.45 uur werden zij onaangenaam verrast. De veldwachter kwam overtuigend en doelbewust binnenstappen, ontsnappen was niet meer mogelijk, allen werden staande gehouden en voor het overtreden van het 'politie uur' bekeurd. Enkele weken later werd Toon gedagvaard om op 8 april voor de kantonrechter in Helmond te verschijnen. Hieraan heeft hij geen gehoor gegeven en werd bij verstek veroordeeld. De boete bedroeg f 3,— of 1 dag de cel in. De boete moest uit de huishoudportemonnee betaald worden. Wat zal Betje gemopperd hebben.

Elisa (Betje) Merck en Toon Tielemans

Toon en Betje woonden op het Goor midden in het groen. Hun 'stulpje', was omringd door een grote moestuin en fruitboomgaard. Hierin moest door ieder hard gewerkt worden. Ongeveer 25 jaren later hadden zij 11 kinderen op de wereld gezet, waarvan er 5 waren overleden.

- 01) Martha (Mart), de oudste dochter werd geboren op 20 oktober 1883. Zij huwde in 1909 met Petrus Weijs. Bij het overlijden van haar man in 1919 bleef zij met 5 kinderen achter. Het oudste kind (Jantje) was 11 jaar oud.
- 02) Antonia (Tonna), geboren 12 april 1885 huwde in 1912 met Henricus van Asten.
- 03) Johannes (Jantje) geb. 31-10-1886 overleed 1 dag later.
- 04) Johanna (Anneke) werd geboren in 1887 en overleed toen zij bijna 1 jaar oud was op 27-02-1888.
- 05) Johannes (Jan) geb. 11-12-1888 te Mierlo overleden te Mierlo 20-06-1965. Huwde in 1913 met Johanna (Hanneke) van Lierop.
- 06) Maria Anna (Mie) werd geboren 02-08-1892 te Mierlo-Hout geboren. Zij trouwde 29-01-1915 met Josephus Schalks.
- 07) Catharina, geb. 4-4-1894. Haar gezondheid was vanaf de geboorte zeer kritiek. Tot verdriet van de ouders overleed het kind enkele dagen later 6-4-1894.
- 08) Anna Catharina (Anna) geb. 09-11-1897 overleden te Geldrop op 91 jarige leeftijd 23-01-1988. Zij huwde in 1924 met Arnoldus Saasen. Haar zoon Harrie verongelukte in 1951 bij een gasexplosie in de smederij Kusters te Mierlo-Hout.
- 09) Martinus Anthonius werd geboren op 09-10-1899 en overleed 16-12-1899 te Mierlo. Hiermede verloren zij hun vierde kind.
- 10) Hendrica Catharina (Drieka) geboren 30-04-1901 te Mierlo overleed te Helmond 13-05-1972. Zij huwde in 1921 met Wilhelmus van der Putten.
- 11) Marinus Petrus werd geboren in 1906. Marinus(ke) overleed zeer jong op 21-02-1907 te Mierlo.

Het verdriet van de ouders kunnen wij ons wel voorstellen als het zesde kind komt te overlijden. Het was een hard bestaan.

Hierbij moeten we echter wel bedenken dat de afstand van leven en

dood in die tijd niet zo groot was als tegenwoordig. Ieder ouderpaar beseftte dat een geboorte behalve een heuglijk feit ook een risico volle gebeurtenis was. De kindersterfte was groot. Regelmatig hoorden men dat in het dorp of elders, ook de moeder in het kraambed was overleden.

In iedere familie was er wel 1 of meerdere kinderen overleden door de – in onze ogen- gebrekkige medische kennis, slechte hygiëne en slechte of verkeerde voeding voor moeder en kind.

Behalve kommer en kwel hebben Toon en Betje ook gelukkiger tijden gekend. Een van de hoogtepunten was toen de oudste dochter Martha verkering kreeg en op 8 september 1907 (Mierlo kermis) in het huwelijk trad met Petrus Johannes Weijts (Hannes). Precies 9 maanden later, 12-06-1908, werd het eerste kleinkind Jantje geboren. Ouders en grootouders waren zeer gelukkig. Vooral opa (Toon Tielemans) was zeer blij met de geboorte van zijn kleinkind.

Als fabrieksarbeider/handelaar had Toon Tielemans een schamel inkomen. De oogst uit de tuin en het fruit uit de boomgaard konden ze niet missen. Van alles werd geprobeerd om het inkomen groter te maken. Kort bij de natuur levend wist Toon wel iets van bijen. Jarenlang had hij als imker de zorg over z'n bijenvolk. Deze had hij in de beginfase gehuisvest in 1 tot 2 korven die in zijn boomgaard stonden. Door goed beheer wist hij dit uit te breiden tot een tiental korven. Ook had hij korven bij andere familieleden geplaatst. Was en honing werd voor eigen gerief gebruikt. De overproductie van was en honing wist hij te verkopen. De opbrengst was een aardige aanvulling op het huishoudbudget. Wijd en zijd stond Toon bekend om de honing die van goede kwaliteit was.

Zoals bij vele arbeiders was het bij de familie Tielemans heel normaal om een of meerdere geiten te hoeden. De geit was immers de koe van de arbeider. De melk waar men boter en kaas van maakten leverden geld op. Soms werd er wel eens een geit geslacht voor de vleesopbrengst. Naast een aantal geiten (volgens een onbevestigde bron 14 geiten en bokken in totaal) had Toon ook een aantal gezonde en gespierde geitenbokken. De bokken stonden bekend dat ze erg sterk

waren, mooi van bouw waren en goed in het vlees zaten. Van heinde en verre kwamen er mensen naar Toon om hun geit door een van zijn bokken te laten dekken. Het vele dekgeld was een aangename aanvulling van het huishoudgeld.

Zijn kleinkind Jan was vaak bij opa op bezoek en aanwezig tijdens deze 'geitenhandel' waardoor de geitenstand en het huishoudgeld werden vermenigvuldigd. Jan ging vaak met opa 'Toon de geitenboer' de baan op om handel te drijven en bijverdiensten te werven. Op deze manier heeft Jan de liefde voor het dier en de handel hiervan geleerd.

Toon en Betje waren samen 51 jaren gehuwd, naast vele gelukkige momenten hebben zij veel kommer en kwel gekend. Samen hebben ze het weten te klaren. Helaas veranderde er in 1933 veel. Betje begon te klagen en haar gezondheid ging hard achteruit. Ieder vreesde

het ergste en hoopte dat het anders zou zijn en dat herstel mogelijk zou zijn. Maar op 8 februari ging het helemaal mis. Tot groot verdriet van Toon en haar kinderen is moeder overleden. Een lieve en brave vrouw en een goede moeder voor haar kinderen was heen gegaan. Toon 'de geitenboer' moest alleen verder. Vol goede moed en met veel vallen en opstaan is hem dit gelukt.

Dochter Martha Weijts-Tielemans met links zoon Jan en rechts zoon Toon.

Samen met zijn kinderen, buren en familieleden wist hij jaren later de inmiddels uitgebroken oorlog te overleven. Het leven ging verder. Voor Toon was het een moeilijke tijd. Zijn liefde voor dieren en geiten hadden hem geholpen om nog iets van het leven te maken.

Voorjaar 1946, Jan was bij opa op visite en samen hadden zij een gesprek over geiten, bokken en alles wat hiervan te verwachten was. Jan beklagde zich dat hij weinig of geen geluk had bij het fokken en houden van jonge geitenlammeren. Al verscheidene keren was het misgegaan zoals een misgeboorte en het sterven van een pas geboren lam. Ook kwam het voor dat de lammetjes niet of niet voldoende wilde eten. Hierdoor ontstond er groeiachterstand en een slechte conditie van de lammeren. Ook aan diaree waren verschillende lammeren gestorven. Hij vertelde dat hij graag een nieuwe geit wilde kopen en opnieuw met fokken wilde beginnen. Jan wilde van opa alles weten hoe hij moest handelen en waarop hij moest letten bij de aanschaf van een nieuwe geit. Even als 'grootvader' wilde hij geiten fokken en hier mee geld verdienen.

Ook Jan was ondertussen gehuwd en moest een gezin onderhouden. Toon die zeer vereerd was, omdat hij om advies werd gevraagd, gaf hem een eerste klas geit cadeau en daarbij ook een zeer deskundig advies.

De gezondheid van Toon werd minder en al ruime tijd woonde hij bij zijn zoon Jan in huis. Zijn schoondochter Hanneke heeft hem zolang als mogelijk was verzorgd. De zorg werd zo intens en zijn gezondheid was zo slecht dat hij in het Liefdesgesticht te Geldrop moest worden opgenomen. Op 14-10-1946 is Toon op 87-jarige leeftijd overleden, met hem is er een goed en warm mens heengegaan.

Van opa's laatste en welgemeende en beproefde adviezen heeft Jan nauwkeurig notities gemaakt. Graag wil ik u als trouwe lezer van onze Myerlese koerier, deze aantekeningen bij de hand doen. Misschien kunt u aan de hand hiervan ook een eigen geitenfarm opzetten. Het voornaamste was om een goede geit te hebben. Dit was wel duidelijk. Deze geit had Jan al van opa gekregen en hij mocht deze gratis laten dekken. De natuur zou dan zich zelf doen. Zodra het geitenlam

geboren was begon voor Jan 'geitenboer in de leer' het werk. Zo schreef Jan in 1946 in zijn aantekenschrift (dat bewaard is gebleven) het volgende neer.

De geiten van Toon Tielemans en Jan Weijts

De opfok van geitenlammeren

“Bij den opfok van jonge lammeren is een goede verzorging evenveel waard als een goede voeding. Men zorge daarom voor een droog, zindelijk en voldoende warm hok. Veel jonge lammeren lijden meer van de koude dan menig eigenaar wel denkt. Een temperatuur van pl.m. 15 graden is de eerste dagen gewenscht. Bij mooi weder late men de diertjes vrij rond lopen. Beweging en buitenlucht zijn van onschatbare waarde.

Men past op voor te koud voeder, daar dit diarrhee kan veroorzaken. Ook onregelmatig voeren, onzindelijk en overvoeren kunnen oorzaak van diarrhee zijn. De gemakkelijkste wijze van opfok is wel om de

lammetjes bij de moeder te laten zuigen. Maar het is ook verre weg de duurste methode (dan kan de melk niet gebruikt of verkocht worden).

De periode van overgang van melk op ander voeder maken deze lammetjes dikwijls moeilijk door. De moedergeiten krijgen er bovendien meestal een lelijke uier door. Voor de gewone geitenhouder is het dan ook aan te bevelen de geitjes eerst uit een zindelijk pannetje te laten drinken. De groei van de lammeren is de eerste maanden zeer snel.

Een normaal lam weegt bij de geboorte \pm 3kg. Na 2 maanden weegt zoo'n diertje reeds \pm 10 kg. En na 5 maanden \pm 20 kg. Hierbij moet men bij den opfok terdege rekening houden, want ernstige fouten kunnen nooit meer geheel hersteld worden.

Met het oog op de zwakke spijsverteringorganen moeten deze diertjes vooral voedsel met een hoge verteerbaarheid hebben en dat tevens rijk is aan eiwit en aan beenvormende stof. Voor zeer jonge dieren komt daarom alleen in aanmerking melk (liefst van de moeder) met in kokend water gebroeid lijnzaad, tarwemeel, goed inlandsch lijnmeel en haverhout. Bij de voeding van lammeren moet men met 4 periode rekening houden;

De uitsluitende melkvoeding. Ze duurt tot het diertje 3 en een halve week oud is.

Melk met bijvoer. Deze periode loopt van 3 en een halve week tot 7 en een halve maand.

Overgang op droog krachtvoer (van 4 en een halve maand tot 5 en een halve maand).

De gewone voeding (van 5 en een halve maand tot 8 en een halve maand).”

Het spreekt voor zich dat deze adviezen goed waren en door Jan letterlijk uitgevoerd.

Het bestaande geitenhok werd deels afgebroken en opnieuw aangepast volgens de nieuwe richtlijnen. Het is Jan niet slecht gegaan, decennia lang heeft hij naast andere dieren zoals kippen, vogels en konijnen, zo lang als mogelijk was geiten en bokken gehad. Maar de droom die hij had om eens een grote geitenfarm te runnen met grote winsten is nooit

uitgekomen. Zijn grootste veestapel bestond uit 1 geitenbok en 3 a 4 geiten van het grote soort en 1 bokje met 3 a 4 dwerggeitjes. De liefde voor dier en natuur zijn door Toon de geitenboer goed aan kleinzoon Jan door gegeven.

Over Toon Tielemans, de geitenboer, was ook een liedje gemaakt. (De tekst en de wijze is mij nooit onder ogen gekomen. Graag zou ik dit in mijn bezit willen hebben).

Door Rinie Weijs

UIT LEO'S ARCHIEF.

In de vorige Koerier namen wij een artikel op dat Leo Lenssen uit zijn archief opdiepte. Ook deze keer heeft Leo een bijdrage welke ons de moeite van plaatsing waard lijkt.

Dit keer gaat het over een aantal bezoeken die de Commissaris van de Koningin aan Mierlo bracht in de jaren 1897, 1902, 1905, 1909, 1913, 1918 1922, en tenslotte 1928.

De Commissaris (of zijn secretaris) heeft daarvan o.a. het volgende vastgelegd:

“Den 23sten augustus 1897 bezocht ik Mierlo. Op het raadhuis vond ik den burgemeester en den wethouder van den Boogaard, de wethouder van Veldhoven was juist overleden. Ik zat met hen zeer geruimen tijd te praten; beiden, maar vooral de burgemeester, maakten een buitengewoon goeden indruk. Ik besprak in de eerste plaats het politietoezicht, waarover bij de behandeling der begroting over 1897 bij Gedep. Staten aanmerkingen gevallen waren; behalve een gepensionneerd wachtmeester der marechaussee, die gemeenteveldwachter is, zijn er 4 onbezoldigd rijksveldwachters (waarvan 2 van Wesselman en 2 van Lotichius), die op verzoek van den burgemeester mede dienst doen. De burgemeester noemde het politietoezicht, ook in het gehucht “Hout”, ruim voldoende.

Op mijne audiëntie verschenen de leden van den Raad, met wie ik mij geruimen tijd onderhield; de kapelaan van Mierlo (de pastoor was naar de Retraite), die mij allerlei inlichtingen gaf omtrent de arbeidende klas, vooral omtrent handwevers, wier getal van 600 tot 200 was teruggegaan.

De kinderen der handwevers gingen nu in Helmond naar de fabrieken, hetgeen voor hun moreel zeer slecht was. De geestelijkheid had, om dat tegen te gaan, getracht eene fabriek opgericht te krijgen in Mierlo zelf, en was daarin zelfs gedeeltelijk geslaagd!

Verder verschenen nog de onderwijzers uit Mierlo Hout, eenige onbezoldigde Rijksveldwachters, een drager van het metalen kruis, en een arme man.”

Na de audiëntie bezoekt de CvdK. nog de woning van de burgemeester, waar hij een kop koffie en een glas champagne moest drinken. Vervolgens constateerde hij dat de administratie van de gemeenteontvanger vrijwel in orde was en "ook de administratie van den secretaris was vrij goed in orde."

Op 15 mei 1902 komt de Commissaris wederom in Mierlo. Hij legt vast:

"Wethouder van den Boogaard, die op het Hout woonde, is overleden, hij stierf tengevolge van een schot dat hem trof terwijl hij in een herberg zat. Hij leed daaraan van 27 november 1900 tot in januari 1901. Hij werd toen geopereerd door Dr. Deutz uit Helmond en Dr. Crobach uit Venlo. Tijdens de operatie bloedde hij dood. De dader van het schot werd door de rechtbank te Roermond veroordeeld tot 24 maanden gevangenisstraf, veel te weinig volgens de publieke opinie in Mierlo. In Mierlo wonen 1500 mensen, op "het Hout" 1100. Wethouder van Gennip en raadslid van der Putten wonen op het Hout. De 5 andere raadsleden in Mierlo.

Bij raadsverkiezingen wordt erg met drank gewerkt. Zoo o.a. toen Clerex (?), toen Prinsen tot leden van den raad werden gekozen. Wanneer een lid uit het Hout aftreedt, laat Mierlo toe, dat het Hout afvaardigt wien het wil, dan is dat geknoei met drank niet erg. Maar wanneer eene vacature uit het dorpje Mierlo moet worden vervuld, dan wordt er ergerlijk veel geschonken en gedronken, en op die manier de verkiezing gemaakt, de kiezers bewerkt."

Verder komt ter sprake de gang van zaken rond de concessie voor de stoomtram. Ook wordt gemeld dat de gemeente een groot grondbezit heeft waarop men veel wis- en mandenhout heeft geplant, hetgeen, "vooral in het groote Goor prachtig groeit, volgens den burgemeester scheuten van 4 el lang, op één jaar."

Op 12 april 1905 komt de commissaris opnieuw in Mierlo. Hij schrijft daarover:

"Voor de audiëntie had zich aangemeld het raadslid Prinsen, van beroep brouwer. De familie Prinsen stamt uit Aarle Rixtel, waar de

vader brouwer was. Een van de zoons is pastoor van St. Jacob te 's Bosch; een wethouder (brouwer) te Nuenen; een raadslid (brouwer) te Mierlo en een raadslid (brouwer) te Aarle Rixtel. De heer Prinsen had niets bijzonders te vertellen.

Er zijn nog ± 200 handwevers in Mierlo, van dezen zijn de meesten dekenwevers voor eene firma te Geldrop ; deze verdienen het hoogste loon, ± f 1,25 daags; daarna komen de pellenwevers met f 0,90 daags; daarna de gewone wevers die nog minder verdienen.

Er zijn 22 Protestanten in de gemeente; twee boerderijen van den heer Wesselman van Helmond, en verder het personeel op de sluis langs de Zuid Willemsvaart."

Er komen nog wat perikelen rond de verkiezingen aan de orde en B. en W. wordt geadviseerd "eenen gedetailleerden staat van gemeente eigendommen aan te leggen, waarin uitvoerig en nauwkeurig alles wordt opgetekend wat betrekking heeft op de cultuur en de exploitatie van de gemeentelijke bezittingen."

Verder klaagt de burgemeester over de konijnen: "daar waren wel 30 konijnenpermisies door mij afgegeven, maar er waren geen tien houders van die vergunningen die een konijn konden raken."

Ook aan de orde komt het Eindhovens Kanaal. Daarover wordt geschreven:

"De gemeente heeft groot belang bij het Eindhovensch Kanaal, vele bouwmaterialen, beer, enz. enz. worden daarlangs aangevoerd; veel hout daar langs afgevoerd. Het kanaal wordt heel slecht door Eindhoven onderhouden, eene van de bruggen kan men met een geladen wagen bijna niet meer passeeren, zóó davert, schommelt en beweegt alles. Daar zijn groote ongelukken van te wachten."

De Boerenleenbank blijkt een zegen voor de landbouwers, alhoewel de CvdK. de splitsing in de afdeling Mierlo en het Hout betreurt. "Door de versnippering van krachten zal de weldadige werking zich minder doen gevoelen."

"De haspelarij van katoenen garens van de firma Swinkels werkt druk en geeft een vijftigtal vrouwen en meisjes een goed stuk brood."

Op 28 mei 1909 komt de commissaris wederom naar Mierlo. Hij meldt dat burgemeester Panken dan "juist is hersteld van influenza; hij ziet er nog slecht uit, maar is, niettegenstaande zijn 80 jaren, verstandelijk zeer wel. Hij kan niet goed met den heer Winters, sinds vijf jaren pastoor te Mierlo, (overweg?); allerlei moeilijkheden, alle van financieëlen aard.

De vorige pastoor, de heer van Eert, maakte een legaat aan den algemenen arme; door een toeval kwam dat geld in handen van den pastoor; deze beweert dat het vor den Katholieken arme bestemd is, en weigert het af te dragen. De Bisschop, met het geval in kennisgesteld, beloofde de zaak in het reine te brengen; maar tot nu toe hoorde men er niets van, en dat is nu drie jaar geleden.

Eene tweede grief was, dat het armenhuis, de 12 apostelen, bestuurd door den tijdelijken pastoor, met behulp van drie provisoren. Jaarlijks moet aan den tijdelijken burgemeester rekening en verantwoording gedaan worden. Zoolang Panken burgemeester was, hebben de tijdelijke pastoors zich aan deze bepaling gehouden. Maar de tegenwoordige pastoor doet geen rekening, hoe dikwijls Panken hem daarnaar ook vroeg.

Daar komt nog bij, dat hij in den laatsten tijd gronden onder den Hout als bouwterrein verkocht, eene weide voor f 3.000,- een stukje land voor f 1.000,-. Panken maakte zich ongerust over de bestemming aan die gelden gegeven.

De pastoor had bovendien zoo lang gedreven, dat de boerenleenbank te Mierlo zich afscheidde van de Centrale Bank te Eindhoven. De pastoor was nu helemaal baas van die plaatselijke leenbank; ook dat vertrouwen de burgemeester niet.

Ter audiëntie verschenen een paar boeren, van Brussel en Slaats, die kwamen klagen over de enorme schade, welke zij door de hazen leden. Het heerlijk jachtrecht behoort aan den Graaf

D'Aleantara (?); deze verhuurde het aan Emile Wesselman van Helmond; deze laatste verhuurde op zijn beurt weer een stuk aan

van Tuyll, burgemeester van Voorburg, erfgenaam van Mevrouw Hoevenaar van Geldrop. Burgemeester van Tuyll kwam niet jagen; sinds twee jaren leden zij zoveel schade.

Ik ben met de menschen de schade ter plaatse wezen opnemen; een groot roggeveld van circa 33 Ha. Had buitengewoon veel geleden, ik heb er een uur lang kris kras doorgelopen; de schade was zeer erg; de rogge vertoond geen half gewas; overal resten van hazen, we joegen er nog enkele uit de rogge. Aan de menschen geraden, zich te beklagen bij Graaf d'Aleantara(?), bij Emile Wesselman, bij Brans, den rentmeester van Burgemeester van Tuyll te Geldrop, bij Burgemeester van Tuyll te Voorburg, en bij den Minister van Landbouw.

De schade wordt geleden ter plaatse Luchen, de hazen komen uit de Geldropsche heide, en blijven dan in dat roggeveld, omdat ze zich vastloopen voor het Einhovensch Kanaal. Om de hazen te verjagen was de heele buurt, avond aan avond, ketelmuziek gaan maken in de roggeakkers; zelfs daarvoor waren ze door de jachtopzieners van Burgemeester van Tuyll bekeurd onder voorwendsel, dat ze de fazanten en de patrijzen verstoorden; tot nu toe waren ze nog niet gedagvaard, ze wisten dus niet, of ze deswege veroordeeld en gestraft zouden worden.”

“Den 26 maart 1913 kwam ik weer in Mierlo; dien dag bezocht ik nog Stiphout en Aarle Rixtel; ik deed den tocht per auto vanuit Helmond. Burgemeester Verheugt is pas gehuwd met Juffrouw Strijbosch uit Aarle. Hij bewoont een huis in de kom van Mierlo; wethouder van Vlerken woont op Luchen, wethouder van Gennip op het Hout.

Ook de raadsleden wonen vrij goed over de gehele gemeente verspreid. Bij Raadsverkiezingen wordt bijna niet meer met drank gewerkt.; partijschappen zijn er niet; op het Hout verlangt men een arbeider in den Raad te brengen.; op den duur zal dat wel gelukken.

Burgemeester is begonnen met het aanleggen van een staat van exploitatie der gemeentelijke bezittingen; losse papieren met aantekeningen en kadastrale extracten; als ik weer in Mierlo kom zal de staat mooi in orde zijn.

Te Hout vallen de grenzen van de gemeente en de parochie niet samen; van daar dat vele jongens uit Hout naar de openbare school te Helmond gaan, terwijl de meisjes naar de Zusterschool te Hout moeten.

De voornaamste industriële onderneming in Mierlo is de katoenweverij van Swinkels; de zaak marcheert zeer goed; maar de loonen zijn niet hoog; de meisjes zullen gemiddeld f 4,- per week verdienen. Het grootse deel van de arbeiders moet buiten de gemeente gaan werken; te Geldrop, maar vooral te Helmond; dat zulks bepaald nadelig werkt voor de moraliteit, kan men niet zeggen.

De rechten op het Eindhovens Kanaal zijn veel te hoog; dezer dagen kreeg gemeente een schip met steenen aan; het kwam voordeliger uit, het schip te Helmond te laten lossen, en de steenen van daar per kar naar Mierlo te transporteren, dan ze via het Eindhovens Kanaal te Mierlo aan de wal te laten komen.

Naar het schijnt, houden de Heren thans den hazen- en fazantenstand nog voldoende kort; er wordt echter weer geklaagd over konijnen. Getal handwevers blijft voortdurend afnemen, er zullen er nog een klein honderd zijn, allen oude menschen, jonge handwevers zijn er niet; de kinderen worden iets anders.

Nog twee boerenbonden, één te Hout en één te Mierlo met twee boerenleenbanken, waar echter bijna geen geld gehaald wordt; zij die geld nemen betalen thans 4%.

De pastoor van Mierlo, J.J. de Winter, heeft nog steeds het legaat door pastoor van Eert aan het algemeen armbestuur vermaakt, in handen, en wil dat niet afgeven. Ik heb B. en W. de vraag gesteld, hoe de Raad de rekening van het algemeen armbestuur kan goedkeuren, zonder dat de revenuen uit het legaat van Eert daarin verantwoord werden.

Gemeente zit erg krap met hare financiën; er is pas een hoofdelijke omslag ingevoerd van 2%, benevens 50 opcenten op het personeel; en nog is er geen geld! En nu moet men de scholen te Mierlo en te Hout vernieuwen, wat f 25.000,- zal kosten; in de bouwkosten van de

school te Hout heeft men een rijkssubsidie gevraagd, deze werd niet verleend. Financieel zit men geheel vast; nu zal de hoofdelijke omslag 3% moeten worden, en daar ziet men erg tegen op.

Staatsboschbeheer maakt op het moment plannen tot exploitatie van het Grootte Goor; door die exploitatie kunnen wellicht, op den duur, de finanties van de gemeente weer wat sterker worden.”

“Den 25 juli 1918 bezocht ik (CvdK) Mierlo. In Verheugt is, naar het mij overkomt, geene gelukkige keuze gedaan als burgemeester van Mierlo. Hij geeft zich veel moeite, maar hij is pedant en buitengewoon lastig. Hij heeft ruzie met den gemeentesecretaris Panken, met het hoofd der school Knaapen, met den armendokter van Erp uit Geldrop

Ik heb hem gezegd, dat hij toch niet te streng moest zijn, en ook ander inzicht moest overwegen en in ieder geval respecteren, dat hij met de menschen geen ruzie moest maken; dat hij leidend moest optreden. Ik vrees, dat hij het op den duur in Mierlo niet volhoudt; dat er eene georganiseerde oppositie tegen hem zal ontstaan; ik heb hem daarvoor gewaarschuwd, het zal wel niet veel helpen!

Ik heb nog getracht de ruzie met het schoolhoofd Knaapen bij te leggen, door B. en W. te doen besluiten hem weer tot directeur der electriciteitsdistributie aan te stellen; de wethouders zouden het wel gewild hebben; maar burgemeester Verheugt wilde daarvan niets weten. Knaapen was hem op straat tegengekomen en had hem niet gesalueerd; gekrenkte ijdelheid!

Er is grote woningnood in Mierlo; er komt eene bouwvereniging tot stand voor den bouw van 50 arbeiderswoningen.

De industrie breidt zich meer en meer uit, door den bouw van groote fabrieken. Mierlo verkeert in een overgangstijdperk; van landbouwdorp wordt het op den duur industrieplaats. Groote uitgaven zijn van een en ander het noodzakelijk gevolg; de belastingen stijgen thans onrustbarend.

Om die reden wordt de bouw van een nieuw raadhuis nog uitgesteld.; zodraa het zoover komt zal er een zware strijd gestreden worden tuschen Mierlo en Hout over de plaats waar het zal moeten komen;

ik veronderstel, dat Hout dien strijd zal winnen en het raadhuis dus verplaatst zal worden.”

“Den 16 mei 1922 bezocht ik per auto vanuit Helmond Leende en Mierlo.

B. en W. verklaarden de bevolkingstoename door de bouw van 124 arbeiderswoningen, 64 te Mierlo-Hout en 60 te Mierlo-Dorp. Er waren lang niet zooveel woningen noodig; daardoor werd aan tal van niet ingezetenen de gelegenheid geboden, zich in Mierlo te vestigen. Door de concurrentie van twee bouwmaatschappijen haalde men zich dien finantieelen strop. Op het moment staan 8 grootere woningen, huurprijs f 6,- ledig omdat men daarvoor geen huurders kan vinden. Het electriciteitsbedrijf werkt buitengewoon gunstig; men maakte in 1921 duizenden winst. Hoeveel precies wist men niet; de afrekening is nog bij de Pnem. Voor licht laat men 35 cent per K.W.U. betalen, voor klein kracht 25 cent (12 motoren). De grootindustrie wordt natuurlijk tegen een lager tarief bediend; daarmee worden telkens afzonderlijke contracten gesloten.

De werkeloosheid is erg geweest; daar is een tijd geweest dat gemeente aan 60 arbeiders werk verschafte, terwijl \pm 100 menschen van de vakbonden geld trokken. Thans zijn die cijfers respectievelijk 4 en 30. Het werk dat gemeente door die arbeiders liet verrichten bleek niet erg productief; voor 3 ½ H.A. moergrond, die met toevoeging van zand tot weiland werden aangelegd, kon men- niettegenstaande het best weiland heet te zijn- dit jaar niet meer dan f 180,- huur bedingen.

Het raadhuis staat op invallen; men zou wel een nieuw willen bouwen, maar wacht daarmee tot het vast zal staan of Mierlo soms bij Helmond zal gevoegd worden. Wethouder Keeren (Hout) is voor annexatie, wethouder Knoops (dorp) wil daarvan niets weten.

Het drinkwater is slecht; vooral ook te Hout; de brandweer is niet veel; in 1920 brandden er bij ééne brand 31 woningen af.

Het Lustoord Molenheide is 50 H.A. groot; het terrein behoort aan Mierlo en werd aan de ondernemers : Vermeulen, Ansems, van

Nuene en Bernard Schulte verhuurd voor f 500,-. Mierlo heft 10% gemeentelijke belasting van de entree's; dat bracht in 1920 f 3000,- op en in 1921 f 1800,-.

Toen werd door de ondernemers voor eene reusachtige reclame meer dan f 30.000,- en f 18.000,- uitgegeven. Thans maakt men geen reclame meer, en verwacht men dat men geld zal verdienen. Er is o.a. een groot ven, waarop een 25 roeibootjes, waarmede men à raison van f 0,60 per uur kan schipperen. Entrée is f 0,75 per dag.

Mierlo heeft een eigen vroedvrouw; geneeskundige hulp wordt te Hout verleend door Dr. Nuijens uit Helmond.; te Mierlo-dorp door Dr. Van Erp uit Geldrop.

De zich in Mierlo ontwikkelende tuinbouw ging te niet; ten gevolge van de valuta konden de producten, -vooral erwten en boonen- niet naar Duitschland en waren hier te lande niet met behoorlijke winst te verkoopen.

De verbouw van Mierlosche kersen blijkt zeer voordelig; tijdens den oorlog werd tot f 0,80 per K.G. betaald; in 1921 werd gemiddeld nog ruim f 0,20 besteed.

Distributiebedrijf dacht men lang afgewikkeld; dezer dagen kwam echter nog een navordering uit den Haag van f 6900,- voor leveranties in 1917 en 1918. Men wist daar niets van en kan dat ook niet meer nagaan.

Mijn reprimande (in 1918) aan den burgemeester schijnt toch wel ten goede te hebben gewerkt; hij maakt niet meer zooveel moeilijkheden als vroeger en heeft dientengevolge zelf ook niet zooveel moeilijkheden.“

“Den 21juni 1928 bezocht ik Mierlo en Leende.

Men is in Mierlo zeer verlangend naar de oplossing van de annexatie-quaestie; de bouw van een nieuw raadhuis, de drinkwatervoorziening van den Hout en nog veel meer hangt van die oplossing af.

Ik kreeg den indruk dat eene meerderheid bestaat vóór de annexatie. Vroeger rivaliseerden de parochies Mierlo-Dorp en de Hout. Dat is nu

vrijwel gedaan; de Hout bleef zich uitbreiden en groeit langzaam maar zeker Mierlo-Dorp over het hoofd.

Het teveel aan woningen is thans opgeheven. Philips huurde van gemeente alle ledig staande woningen en plaatste daarin gezinnen met veel groote meidjes

De lageronderwijswet 1920 kostte aan Mierlo f 130.000,-. Het openbaar onderwijs is er opgeheven. Schoolhoofd Knaapen werd door pastoor niet overgenomen; hij ging met zijn gezin naar Indië.

Mierlo hoort tot het waterschap van de Aa; moet afwateren door een dubbelen grondduiker onder de Zuidwillemsvaart even voorbij Helmond. De ééne duiker is verstopt, de ander voor 90% verzand. Daardoor wordt in Mierlo veel waterbezwaar ondervonden.

Om gelden te vinden om wegen te verharderen, wordt van het jaar voor het eerst een speciale belasting geheven; de maximum opcenten op de grondbelasting.

Van het kanaal Eindhoven-Zuidwillemsvaart wordt een druk gebruik gemaakt, o.a. door de firma de Haes.

Mierlo wordt meer en meer eene industrieplaats; daar vestigden zich eene automobielfabriek (N.V. Jumbo) , de bontweverij van Ign. de Haes, de haspelarij en dekenweverij van Swinkels, de steenfabriek van van der Meeren, de Stroohulzenfabriek (N.V. Het Zuiden) en de tijken en tentlinnenweverij van Gebrs. v.d. Zande.

Sinds geruime tijd is er heel geen werkeloosheid.

Er zitten 2 à 3 arbeiders in den Raad.

Geen socialisme dat naam heeft; men merkt er niets van. Bij de laatste verkiezing werden 23 stemmen op socialisten uitgebracht.”

Hiermee sluiten de vastleggingen van de bezoeken van de Commissaris van de Koningin aan Mierlo.

Frans Daamen

ENKELE CORRECTIES OP 'MIERLO VAN OORSPRONG TOT HEDEN'.

Jean Coenen heeft met 'Mierlo van oorsprong tot heden' weer een lezenswaardig boek geschreven, vol met interessante details. Ik wil enkele kanttekeningen plaatsen bij passages over de Middeleeuwen; bij wat Coenen schrijft over de heerlijkheid Helmond, over Het Hout en Broek, en tot slot over het dorpsbestuur van Mierlo.

De heerlijkheid Helmond¹

Het viel het mij op dat Coenen bij zijn verwijzingen naar het dominium Helmond nog zwaar leunt op verouderde literatuur. De term 'dominium' mag voor de periode rond 1200-1220 gewoon met 'heerlijkheid' vertaald worden. In de oudere literatuur blijft dominium veelal onvertaald of wordt het vertaald met 'domein', waarmee men bijeengelegen landerijen en woeste gronden onder het gezag en rechtspraak van een heer bedoeld. Vaak gaat men dan uit van aaneengesloten gebieden, zo ook Coenen die zich daarmee aansluit bij de verouderde literatuur over de heerlijkheid Helmond.²

Dat beeld is inmiddels bijgesteld. Er bestonden wel domeinen die bestonden uit aaneengesloten gebieden van landerijen met woeste gronden, die grotendeels in die vorm tot ver na de late Middeleeuwen bleven bestaan. Een voorbeeld uit de buurt van Mierlo is het domein Sterksel. In de late middeleeuwen werden deze domeinen vaak 'grondheerlijkheden' genoemd.³ In de meeste plaatsen was dit oude eigen bezit van kloosters, abdijen en de lokale en regionale elite veel kleiner dan het latere bestuurlijk ressort of het gebied van de gemene gronden van die plaats. Een voorbeeld daarvan is Luijksgestel, waar het bezit van de graaf van Loon lag binnen de gemene gronden die uitgegeven werden door de hertog van Brabant.⁴ Een ander voorbeeld is Moergestel dat ontstond uit de bezittingen (waaronder woeste gronden) van verschillende heren.⁵

Het landsheerlijk gezag over de woeste gronden werd tot rond 1180 vermoedelijk niet effectief uitgeoefend. Aan het einde van de twaalfde

eeuw begon de graaf van Gelre (in zijn functie van graaf van Rode) cijnzen te heffen van percelen die van de gemene gronden voor privé gebruik afgescheiden werden, en in de dertiende eeuw begon de hertog met het formeel uitgeven van de gebruiksrechten in de gemene gronden. Aan de hand van cijnsboeken en uitgiftebrieven van gemene gronden is voor de meeste plaatsen in de Meierij het gezag over de gemene gronden gedurende de pré-hertogelijke periode nog redelijk betrouwbaar te reconstrueren.

Nu had de graaf van Gelre wel last van andere heren die rechten op delen van die gemene gronden en rechtspraak pretendeerden (zoals de abdij van Echternach in Bakel en Deurne en andere plaatsen). Voor zover te overzien vormden in de twaalfde eeuw die plaatselijke bezittingen en 'domeinen' veelal 'eilandjes' in een zee van woeste gronden, onder het gezag van een 'landsheer'.

Ook de hertog van Brabant mengde zich in die machtsstrijd. In de eninge van de Kempen begint dat met het (via een voogdij) verwerpen van de gedeelde rechtspraak in Bergeijk. Hertogelijke bezittingen in Oirschot en de Beerzen werden vanuit Bergeijk bestuurd. Het is onwaarschijnlijk dat de hertog van Brabant in deze plaatsen al effectief overheidsgezag kon uitoefenen. Dat kon hij pas nadat hij in 1203 de hertog van Gelre versloeg en daarmee de eninge van de Kempen verwierf.⁶

In Peelland gebeurde iets dergelijks. Daar begon de hertog zijn bezittingen in die regio vanuit Helmond te besturen, zonder dat een afgerond gebied met overheidsgezag te komen, vooral omdat de graaf van Gelre daar met het graafschap Rode het overheidsgezag bezat. Pas met de koop van dat graafschap in of kort voor 1231 slaagde de hertog erin zijn bezit in Peelland een meer aaneengesloten karakter te geven.

Het gebied of 'domein' van de 12-de eeuwse heren van Helmond had vermoedelijk slechts een lokaal karakter, met mogelijk enkele verspreide goederen in naburige plaatsen. Met de omstreeks 1220 in de bronnen vermelde heerlijkheid of dominium Helmond wordt naar de nieuwe constellatie verwezen die omstreeks 1210-1220 door de hertog van Brabant opgezet was. In latere bronnen wordt er ook wel naar ver-

wezen als ‘het Land van Helmond’. Met het verwerven het graafschap Rode in of kort voor 1231 en het daaraan verbonden overheidsgezag in die regio verloor Helmond voor de hertog als bestuurlijk centrum al weer aan betekenis.

Overigens is daarmee nog niet uitgesloten dat plaatsen als Mierlo, en Heeze in de vroege twaalfde eeuw ook deel waren van het graafschap Rode, zoals Hans Vogels op basis van genealogische overwegingen suggereert. Wie zal het zeggen?

De reconstructie die op basis van de cijnzen te maken is gaat niet verder terug dan ca. 1180-1200 en eerder in de twaalfde eeuw kan de situatie best anders geweest zijn. De latere kwartiersgrenzen mogen daarbij niet als argument dienen, omdat die van latere datum zijn en niet rechtstreeks teruggaan op de grenzen van het graafschap en de eninge. De ressorten van het graafschap Rode en de eninge van de Kempen doorsnijden de latere kwartiersgrenzen.⁷

Hout en Broek⁸

Mijn tweede opmerking betreft Het Hout en Broek. Coenen betoogt dat deze gehuchten pas in de late veertiende eeuw onder het gezag van de heer van Mierlo komen en concludeert daaruit dat de oorkonde van 1292 vals moest zijn.⁹ De situatie was minder eenvoudig dan Coenen voorstelt. In de veertiende eeuw was er sprake van het ‘nieuwe gerecht’ in het Hout en Broek, maar het ging niet om een nieuw schepencollege.

Uit de bronnen blijkt dat de Mierlose schepenen ook in Het Hout en Broek rechtspraken, maar daar (voor de hoge rechtspraak) gebeurde dat onder het gezag van de hertog van Brabant en niet onder het gezag van de heer van Mierlo.

In 1425 verklaarden negen mannen dat de heer van Mierlo altijd de heerlijke rechten uitgeoefend heeft in zowel Mierlo, als in Het Hout en Broek. Van oudsher was er een schepenbank in Mierlo; vijf schepenen kwamen uit Mierlo en twee uit Het Hout en Broek. Alleen in Mierlo werden schepenbrieven voor de vrijwillige rechtspraak bezegeld.

Als de heer van Mierlo een waarheid of geding liet houden, werden ook de inwoners van Het Hout en Broek ontboden. Ook werd toen verklaard dat er een nieuw gerecht functioneerde in Het Hout. Dat nieuwe gerecht kwam bijeen in de kapel aldaar. Hoewel de Mierlose schout schepenen dan in Het Hout en Broek recht spraken, gebeurde dat onder het gezag van de hertog van Brabant, die ook de boeten inde.¹⁰

Ook de hoge rechtspraak te Mierlo behoorde vóór de verpanding in 1397 formeel aan de hertog van Brabant en de lage rechtspraak aan de heer van Mierlo. Uit de schoutsrekeningen blijkt echter dat de heer van Mierlo al vóór 1397 de hoge rechtspraak te Mierlo geüsurpeerd had, maar niet die in Het Hout en Broek.

Verder had de heer van Mierlo aan het einde van de veertiende eeuw in de omgeving van Het Hout en Broek concurrentie van grootgrondbezitter Jan de Rover inzake het gezag over de gemene gronden.¹¹

Door 'die heerlicheit ende alle rechte' in Het Hout en Broek in 1397 aan de heer van Mierlo te verpanden, werd de heer van Mierlo tevens bevestigd in het bezit van al zijn heerlijke rechten in Het Hout en Broek, waaronder het gezag over de gemene gronden.

De conclusie is dat het Hout en Broek niet pas in 1397 onder de heerlijkheid Mierlo gekomen zijn, maar dat al langer waren. De heerlijkheid was geen statisch geheel. De heer usurpeerde de hoge rechtsmacht in Mierlo, maar niet in het Hout en Broek, die voor de hoge rechtspraak tot 1397 onder de hertog bleven. Dat kan de reden zijn dat er in het Hout en Broek afzonderlijk recht gesproken werd.

Of de oorkonde van 1292 vals is, is op basis van de situatie in het Hout en Het broek niet te bewijzen. Zeker is dat er rond 1300 van wel meer heerlijkheden de grenzen vast gesteld werden.¹² Dat de tekst van de oorkonde in het Nederlands gesteld is, wijst mijns inziens eerder op een oprechte vertaling, dan op een 'zorgvuldige vervalsing', zoals Coenen meent. Een zorgvuldige vervalser zou de oorkonde zeker in het gangbare Latijn opgesteld hebben.

Dorpsbestuur

Coenen schrijft over de periode 1250-1400 dat in veel Brabantse dorpen het bestuur bestond uit 7 schepenen, twee armmeesters, twee kerkmeesters en twee gezworenen.¹³ Het is aangetoond dat dit niet waar is. Slechts een klein aantal plaatsen (veelal steden en vrijheden) had in die tijd een regentencollege dat geregeld bijeen kwam om die plaats te besturen.¹⁴ In pakweg 90 % van de plaatsen in de Meierij werd pas rond 1600 een regentencollege, ofwel dorpsbestuur, ingesteld.¹⁵ Aangenomen mag worden dat dit in Mierlo niet anders geweest is, tenzij er vroegere aanwijzingen voor een plaatselijk regentencollege boven water komen.

Dat betekent niet dat die kleinere plaatsen tot 1600 bestuurloos waren. Er werd op de volgende manier bestuurd.

Voor enkele zaken bestond een speciaal (of specifiek) bestuur, zoals het kerkbestuur, en het armbestuur, hier en daar bestond een polderbestuur en op een aantal plaatsen bestond er een apart bestuur voor de gemene gronden. Deze besturen ontstonden veelal in de Late Middeleeuwen.

Algemene zaken werden door de (meest aanzienlijke) onderhorigen van een openbare schepenbank gezamenlijk geregeld in de zogeheten dorpskeuren. In principe had elk rechterlijk ressort eigen keuren die jaarlijks tijdens het jaargeding eventueel aangepast en bevestigd dienden te worden. De belangen van de eventuele plaatselijke heer en de hertog van Brabant speelden een rol.

Voor belangrijke urgente zaken kwamen de (aanzienlijke) inwoners speciaal bij elkaar om een beslissing te nemen (de zogeheten corporale vergaderingen).

Al vóór 1600 kwam het wel eens voor dat schepenen beperkte bestuurlijke taken kregen, zoals het medebeheer van de gemeint. Soms traden een enkele inwoners al dan niet aangevuld met functionarissen (zoals gezworenen, kerkmeesters en armmeesters) namens alle inwoners (het 'corpus') voor bepaalde zaken op. Dit had tot rond 1600 een ad-hoc karakter.

In de meeste plaatsen werd pas rond 1600 een permanent regenten-college gevormd. De oorzaak daarvan ligt in de Tachtigjarige Oorlog. Vanaf de late vijftiende eeuw werden de Meierijse dorpen in toenemende mate geplaagd door oorlogen en de daarmee gepaard gaande verplichte leveringen en brandschattingen. De dorpen gingen in toenemende mate geld lenen.

Aanvankelijk werden meestal bestaande functionarissen, zoals de gezworenen die de gemene gronden bestuurden, belast met de financiële administratie van de schulden en de daarmee samenhangende rentebetalingen en plaatselijke omslagen. Rond 1580 namen de schulden weer erg toe en werd het aanstellen van plaatselijke 'borgmeesters' voor het beheer van de dorpsfinanciën en dorpsomslagen gebruikelijk.

De personen die namens de dorpen geld leenden waren daarvoor ook persoonlijk verantwoordelijk en dat zal wel de reden zijn dat zij een belangrijke stem kregen in de dorpsbesturen die omstreeks 1600 in de bronnen verschijnen. Men kan nog argumenteren dat de dorpsbesturen al wel overal bestonden, maar dat de stukken verloren gegaan zijn. Dat argument is voldoende weerlegd.¹⁶

Bovengenoemde bevindingen werden al twee jaar vóórdát het boek over Mierlo verscheen gepubliceerd.¹⁷ Het is spijtig dat Coenen de meest recente vakliteratuur niet gelezen heeft, of althans onvoldoende meegenomen heeft in de tekst voor zijn anderszins verdienstelijke boek.

Martien van Asseldonk

Geraadpleegde literatuur:

- Asseldonk, M.M.P. van, *De Meierij van 's-Hertogenbosch. De evolutie van plaatselijk bestuur, bestuurlijke indeling en dorpsgrenzen ca. 1200-1832* (Oosterhout, 2002).
- Asseldonk, Martien van, *De Meierij ontrafeld. Plaatselijk bestuur, dorpsgrenzen en bestuurlijke indeling in de Meierij van 's-Hertogenbosch, circa 1200-1832* (Tilburg 2003).
- Asseldonk, Martien van, 'De Rechtspraak in Mierlo en Het Hout,' in: d'n Myerlese Koerier (2002) nr. 1, 35-44.
- Coenen, Jean, *Mierlo van oorsprong tot heden. Een overzicht van de geschiedenis van Mierlo.* (Mierlo 2004).
- Leenders, K.A.H.W., 'Moergestel tussen 1147 en 1392. De vorming van een Brabantse heerlijkheid', in: *Brabants Heem* 56 (2004) 147-161.

- 1 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 233-244.
- 2 Coenen, *Mierlo*, 34.
- 3 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 40-41.
- 4 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 261-263.
- 5 Leenders
- 6 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 257-274.
- 7 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 238-244, 259-274
- 8 Van Asseldonk, 'De Rechtspraak in Mierlo en Het Hout,' 35-44.
- 9 Coenen, *Mierlo*, 48.
- 10 RANB, RA Mierlo inv. nr. 38, fol. 68. Met dank aan Lia van Zalinge-Spooren die me op dit door Theo Meulendijks aangetroffen stuk attendeerde. Meulendijks dateert het stuk op grond van de in het stuk genoemde namen op circa 1425.
- 11 RANB, Archief van de heerlijkheid Mierlo inv. nr. 1a, cartularium, nr. 56; Sassen, 'Oorkonden betreffende Mierlo III', 45-46: 'ik Jan de Rover en mijn auder hebben altijd gecroent op allerhande vennen en heide gelegen op den Brant ende Gronen aldaer geleghen', idem VII, 166-168; Venner, *Inventaris De Heusch inv. nrs.* 16, 17 en 18.
- 12 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 193.
- 13 Coenen, *Mierlo*, 64.
- 14 Concrete aanwijzingen voor regentencolleges vóór 1600 zijn er alleen voor 's-Hertogenbosch, Eindhoven, Helmond, Oss, Oisterwijk, Sint-Oedenrode, Oirschot, Lommel en Woensel; zie: Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 160-161.
- 15 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 161-169.
- 16 Van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld*, 161-170.
- 17 Van Asseldonk, *De Meierij van 's-Hertogenbosch* (2002).

Geboortekaarten Huwelijkskaarten
Jubileumkaarten
Ook voor al uw handelsdrukwerk

DRUKKERIJ
VAN DE MOSSELAAR

J. v.d. Mosselaar, Brugstraat 36, 5731 HH Mierlo,
Tel. (0492)-31 72 77, Fax (0492)-31 71 34
e-mail: info@drukkerijvandemosselaar.nl